

DESPRE REFERIREA OPACĂ LA PRACTICI MAGICE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

SANDA GOLOPENȚIA

Brown University

1. În cele ce urmează vom examina câteva exemple de referire opacă pe care le întâlnim curent în textele descântecelor sau în narațiunile despre practici magice.

Cuvintele discutate au în comun câteva elemente: (a) ele sunt verbe tranzitive, deseori folosite absolut sau derivate nominale/adjectivale ale acestora, derivatul principal, care se regăsește în majoritatea cazurilor fiind cel realizat cu ajutorul sufixului - (ă)tură; (b) în dicționare, sensul lor este de cele mai multe ori nu atât precizat (de ex., „boală indusă magic”, „boli de piele”, „îmbolnăvire bruscă”, „lucru vrăjit”, „unsori vrăjite”), cât vag circumscris prin semnalarea domeniului semantic global: „vrajă, magie, farmec” sau prin caracterizarea pragmatică a cuvintelor/utilizatorilor lor („popular”; „învechit”, „în credințe populare”, „în superstiții” etc.), elementul care le reunește semantic fiind referirea la acte magice negative; (c) uneori un alt termen opac e folosit în dicționare spre a clarifica sensul unui termen din seria de care vorbim.

Spre a preciza pe cât posibil referentul acestor cuvinte, am recurs preponderent la informația lexicală generală obținută prin consultarea sistematică a *Dicționarului Academiei* (DA, DLR), *Micului dicționar academic* (MDA) și a *Dicționarului etimologic al limbii române* al lui Alexandru Ciorănescu (CDER). Pe parcurs am adăugat date din alte surse și exemple provenite din studiul etnologic al descântatului.

2. *Aducătură, adusătură, aduse și adus.* Ciorănescu menționează ca învechit substantivul feminin *aducătură* „vrajă, magie” (CDER 94). Sensul de bază al verbului *aduce* „a lua cu sine un lucru și a veni cu el undeva” ne sugerează natura acțiunii de care este vorba: o substanță sau un obiect care transportă (a) „dispoziții magice” sau (b) o boală neprecizată se aduc la (se introduc în) casa persoanei vizate ca victimă. Așa cum vom remarca în multe cazuri de utilizare cu sens magic, verbul este folosit în mod absolut, obiectul secret al acțiunii de aducere și circumstanțele ei nefiind verbalizate. *Aducătură* este un cuvânt magic opac.

De la participiul trecut al verbului se formează substantivul *adusătură*, pentru care Ciorănescu indică sensul acțional „contagiere” (CDER 94), dar care poate însemna și „orice boală adusă în casă prin farmecele sau vrăjile unui dușman” (HEM, 408), înscriindu-se în seria afecțiunilor numite în medicina populară cu ajutorul sufixului - (ă)tură: *aruncătură, apucătură, lipitură, năprăcitură, pocitură, strâcnitură, vătămătură*. În fapt, *adus* însuși are același sens de „boală indusă magic prin acțiunea al cărei nume este folosit spre a o indica” (Densusianu 1968: 222).

În MDA, lecțiunile aducere și adus nu prezintă sensuri magice. La cuvântul *aducere* apare sensul „20. (învechit) Jertfă”. Sensul acesta se regăsește la *adus*¹ (sensul 3.) 3; i se adaugă sensul „2. (învechit) Danie”. Cuvântul *adusătură* e definit prin sensurile magice: „1. (în superstiții) Făcătură” (un termen opac, adusătură, fiind glosat, cum remarcăm, prin alt termen opac, făcătură) și „2. (prin extensiune, în superstiții, popular) Boală adusă în casă prin vrăji”.

Dacă reprezentăm printr-o linie orizontală acțiunea de a aduce efectuată în intervalul temporal Tn:

$$(A_{t_1} \text{-----} B_{t_2} \text{-----} B'_{t_3})T_n,$$

putem distinge între: A (*aducătură*) la momentul t1, B (*adus, adusătură* = contagiere) la un moment ulterior t2 și B' (*adus, adusătură* = boală) la momentul t3, ca episoade succesive ale acțiunii magice, care înaintea de la act fizic instrumentat concret (într-un mod neprecizat) al agentului și/sau auxiliarului magic, la intrarea în contact sau interacțiune a celor aduse cu destinatarul actului, și apoi la rezultatul final al acțiunii magice (îmbolnăvirea persoanei vizate). Iar dacă facem abstracție de timp, procesul magic A—B—B' poate fi denumit în ansamblul său prin oricare dintre termenii *aducătură, adus, adusătură*), utilizați metonimic. Am avea deci de a face, pentru fiecare din cei trei termeni, cu sensuri episodice distincte și cu un sens global de proces identic, obținut prin trei tipuri de metonimie: *aducătură* „obiect”; *adus* „contagiere” și „boală”; *adusătură* „contagiere” și boală”; *aducătură, adus, adusătură* „proces magic în ansamblu”, referirea operând cu metonimii de tipul obiect—proces; contagiere—proces sau boală—proces.

Pentru a „aduce”, agenții magici apelează la „aducători”, îi vom numi transmițători magici în cele ce urmează, între care atât la noi cât și în Franța, Germania, Elveția, Boemia, broasca ocupă un loc de frunte. Reproducem trei exemple date de Candrea (1944: 176), la care se găsește și informația general europeană: „De-ți intră *broasca* în casă, e semn că cineva ți-a trimis-o cu farmece. Atunci trebuie cu un băț s-o dai afară și să zici: ‘Du-te la cine te-a trimis, căci la noi nu ești primită. Cu ce te-a trimis, dă-i lui, și de capul lui să fie’” (Gorovei, *Credinți*, 347); „Când vine *broasca* în casă, s-o alungi cu mătura și să pui foc pe ea, căci e trimisă la rău.” („T. Pamfile”, I, 39); „Când vin *broaște* în casă, lumea crede că sunt descântate și trimise să aducă huet, boală, moarte” (Voronca, *Datinele*, 972).

Aducătura, adusul și adusătura se opun substantivului neutru plural *aduse*, arhaism pentru care Hasdeu dă sensul de „ofrandă (offrande, prémices)”: „... comândări și aduse nu vruși (...sacrificium et oblationem noluisti)” (Coresi, 1577, ps. XXXIX, ap. HEM 408) (vezi mai sus și sensurile „jertfă”, „danie” ale cuvintelor aducere, adus.) Ele sunt contrariul ofrandei, o anti-ofrandă magică adresată oamenilor (iar nu divinității) spre a le dăuna (și nu spre a-i cinsti).

Aducătura, adusătura și adus-adusele trebuie deosebite și de *adusul pe sus. În cazul celor dintâi o persoană X aduce — direct sau, mai rar, prin agent magic — și uneori și transmițător interpus — un obiect y (încărcat negativ sau pozitiv) la un individ selectat ca victimă, respectiv o zeitate Z. În cazul *adusului pe sus*, o persoană X își aduce, direct

sau prin agent/auxiliar magic interpus, ursitul/ursita, soțul/soția sau iubitul/iubita din depărtări: „Când o fată e frântă de dragoste și nu mai poate de dorul iubitului ei flăcău (fecior), atunci îi face să-l aducă pe sus. Babele fac bozgoanele ce știu și feciorul vine pe sus ori de unde ar fi și într-o bună noapte fata se trezește cu el acasă” (culegere mss. de la Bosanci, j. Suceava, Bucovina, 1927, *apud* Bujorean 2001: 22).

Dăm, fără a-l comenta din lipsă de spațiu¹, un exemplu de natură să concretizeze această accepție:

În timpul primului război mondial am fost nevastă tânără, cu coconi mici. Mama mea era greu bolnavă în pat și bărbatul, la război. Acolo a și murit. Într-o sară, când s-a-ntunecat, m-am singură marhăle la adăpat, nu tare departe de casă, așa, cum îi de-aicea până-n vale. Până ce stau s-adăp marhăle, văd odată că zine pe uliță un car, și-l aud tare, zurgăluind. Omul din car striga la boi: Oha! Cea! Hăis! Și zinea tare cu caru'ncoa'. Eu m-am fărțăluit mai la o parte, să poată tre cu carul. Și zine carul tăt zurgăluind, da' nu pe uliță, ci pă deasupra. Așa, pe sus, prin aer; văd numai că trece peste marhe, peste mine, da' auzeam ca cum ar zurgălui pe pietrele uliții. M-am închinat, mi-am făcut cruce: Doamne, ce Necuratu'-i vedenia asta? A trecut tot așa pân aer cătă Valea Porcului, și omu' din car tot îl auzeam strâgând: Hăis! Cea! La cei doi boi. A doua zi le-am povestit în sat la alte femei ce-am văzut. Și ele mi-au spus că au văzut și ele așa câte-nt-o sară, un om trecând cu doi boi pân aer, pe deasupra uliții; nici n-atinge pietrele, numa' l-auzeai zurgăluind și omul strâgând la boi: Hăis! Cea! Tăt cătă Valea Porcului. Ele mi-o zâs așa: că aceia au fost bărbați ori feciori de la război, din armată; că i-o adus acasă la neveste și la drăguțele lor vrăjitoarea aceea din Valea Porcului; că era acolo o meșterită vestită la d-aieste minuni. A fost adus acasă așa mai mulți bărbați. Acela pe care l-am văzut io, l-o fost adus acasă de pe unde era la muncă, pe șantier, unde-a fost dus la muncă de război. (Col. Titus Bîlțiu Dăncuș, Bărbatul adus acasă prin văzduh, p. 1673; inf. Pinteana Anuța, 76 ani, Rona de Jos, 1961).

Bălțeanu (2003: 13) precizează ca sens pentru *aducătură*: „farmece, aruncături”. Dincolo de definirea unui termen opac prin altul, între *aducături* și *aruncături* există însă și o diferență importantă. *Aducătura* numește o acțiune fizică (sau, la plural, obiectele aduse) vizând efecte malefice precise. *Aruncătura* se poate referi în schimb, după cum vom vedea, la simpla îndepărtare a unui obiect (sau a unei substanțe) care s-a încărcat negativ în cursul unei acțiuni de purificare (prin spălare) magică și a fost aruncat/ă în drum, fără intenția de a dăuna cuiva.

3. A da, dare, dat, dătătură, dătătoare, dătătoare. Din cele 391 accepții indicate în MDA pentru *a da* (< ml. *dare*) ne interesează, spre a configura contextul mental în care aria de referință a cuvântului s-a extins la acțiuni magice, doar câteva: „1. folosit și absolut; despre oameni, complementul indicând de obicei obiecte, bunuri etc.) A pune la îndemâna sau în mâna, brațele, gura etc. cuiva, sinonime *a încredința, a înmâna, a preda, a remite, (învechit) a încrede, a porodosi, a tinde*”; „2. (vt, prin restricție; folosit și absolut) A oferi de mâncat sau de băut, sinonim (nerecomandabil) *a servi*”; „127. (vt și

¹ Pentru comentarea acestui exemplu, cf. Golopenția (2011).

absolut) (Adesea la pasiv, subiectul, exprimat sau subînțeles, este divinitatea sau o ființă supranaturală) A permite ca un eveniment să aibă loc, să se producă într-un anumit fel sau ca cineva să aibă parte de..., să fie, să se manifeste într-un anumit fel, sinonime *a destina, a face, a hotărî, a meni, a orându-i, a predestina, a rându-i, a ursi*, (livresc) *a rezerva*, (rar) *a predetermina, a preursi*, (popular) *a noroci, a soroci, a sorti*¹, (învechit) *a hărăzi, a tocmi*"; „283. (vi, popular) A vrăji”; „284. (vi, popular) A dezlega de farmece)". Notăm că, spre deosebire de sensurile 1 și 2 acțiunea magică a da nu este explicită, deschisă și că obiectele (substanțele) dăruite sunt nocive, reprezentând contrariul unui dar. În raport cu sensul 127, se lucrează de asemenea la nivelul sănătății, ursitei, destinului celui care este destinatarul actului, dar, ceea ce este dat nu e predestinat și e menit să întunece viața recipientului.

Sensurile lui *dare* nu includ, în MDA, o accepție magică. Ne interesează, totuși, sensurile generale 1–4, care se regăsesc în lecțiunea substantivului dat: „1. Aducere în apropierea, la îndemână, în brațele etc. cuiva”; „2. Punere a cuiva sau a ceva la dispoziția cuiva”; „3. Predare”; „4. (învechit și popular) Dăruire”. Se adaugă, pentru dat, sensurile: „9. (popular) Soartă”; „10 (în superstiții, în expresia *așa e datul cuiva*) Așa este soarta cuiva”; „13. (în superstiții) Boală atribuită farmecelor, vrăjilor”. Ca adjectiv, sensurile relevante ale lui *dat* sunt în MDA: „1. (despre obiecte, bunuri) Pus la îndemână, în mâna, brațele, gura etc. cuiva”; „2. (despre mâncare, băutură) Oferit”; „6. Predat”; „7. Destinat”; „21. (învechit și rar) Trimis”. Ca și în cazul lui *a da*, exemplele pentru *dat* sugerează că una din căile pentru care se optează e anti-darul (secret și dăunător) constând din hrană sau băutură menită să îmbolnăvească.

Dăm două exemple extrase din Pârvescu (1908). În primul, sunt atestate sensurile „obiect, substanță vrăjit/ă” (*datele*): „Mândru să mă limpad/ Mândru să mă curăț/ De toate *datele*/ De toate suratele/ De toate adusele/ De toate tunsele...” (p. 70, Sân-Georgiu, Transilvania). În al doilea, acest sens apare alături de verbul *a da* folosit absolut pentru a numi acțiunea magică nocivă: „Când cu toiagul de argint oi melița/ Tot *datul* și faptul/ L-oi strânge și l-oi arunca./ Când cu craca de măr dulce/ Oi aduce/ Tot *datul* și faptul/ L-oi strânge./ *Datule*/ Faptule/ Să te faci un râu mare, turbat/ Să te duci din vad în vad/ Să te duci/ Din sat, în sat/ Pân'la ușa cui mi-a dat” (p. 74).

Cuvântul *dătătură* nu apare în MDA. El apare în schimb în CDER 2750, cu sensurile „donare, vrajă, lovitură”, alături de *dare* „farmec” și de *dat* „farmec, vrajă, obicei”. Interesează pentru semantismele magice sensurile „1. A dona”; „7. A trimite, a expedia: *a da o telegramă*”.

La Bălțeanu (2003), familia magică a lui *a da* include în plus și cuvântul *dătătoare*, cu sensul „agent magic malefic, vrăjitoare”. Cireș și Berdan (1982) menționează, în Moldova, varianta *dătătoare* a acestui termen (407).

4. *A adăpa, adăpat, adăpătură*. CDER 69 menționează alături de sensurile curente ale lui *adăpa* (provenit din lat. *adaquare*) — „a da apă de băut unui animal”; „a imbiba, a impregna” — sensurile învechite „a da, a administra un medicament” și „a otrăvi”. Ultimul sens se explică de obicei prin dubla accepție a lat. *potionem*, care însemna deopotrivă „băutură” și „otrăvă”.

În franceză, lat. *potio*, *-onis* „băătură” (derivat din lat. *potare* „a bea”), a dat *poison*, atestat în sec. XII, ca substantiv feminin, având deopotrivă sensul „băătură” și sensul „băătură otrăvită” (Picoche 2008, *boire* II A). Ulterior, primul din cele două sensuri s-a pierdut, într-o evoluție care apare ca inversă în raport cu evoluția românească a lui *adăpa*.

Hasdeu a insistat asupra faptului că în „vechile texturi”, *adăp* „se aplică foarte des și la oameni, cu sensul de: ‘stâmpăr setea’”. El dă ca exemple (în HEM, 279, de unde le reproducem): „... flămânzii amu, și datu-mi-ați mâincare; însetoșai și *adăpatu-m-ați...* (Coresi, *Omiliar*, 1580, quatern. II p. 16), notând: „Noul Testament din 1648 se sfiește deja a pune pe arhaicul ‘adăpat’, înlocuindu’l prin ‘mi-ați dat beatură’”. Alte exemple atestă utilizarea cuvântului spre a exprima umilirea, ocară, blestemul: „Și cu vinul umilinței pre noi/ *Ai adăpat* ca nește proaste oi...” (*Psaltirea lui Corbea*, 1700, Mss. Acad. Rom., ps. LIX); „Uracă-te binele,/ lubească-te boalele,/ Să te uști ca scândura,/ *Să te-adăpi* cu lingura/ Pân’ți’i sfârși viața!” (Jarník–Bârseanu, Transilv., 260). Verbul tinde să fie utilizat – subliniază autorul – în raport cu alte băuturi decât apa: „Mama’n brațe mă lua/ Și la sân mă legăna/ Și cu lapte *m-adăpa*” (Alex. Poes. Pop.2, 479, *apud* HEM 278); „Nici ura, nici amorul, nici lumea’nșelătoare/ Ce ne’nțetă *m’adapă* cu fiere și venin/ Nu pot să facă altă decât să mă omoare...” (C. Negruzzi, 1857, p. 177 *apud* HEM, 278).

Astfel, subliniază Hasdeu, deși „românul, în cele mai multe locuri, s’ar scandalisa dacă i’ar propune cineva *să’l adape*” (HEM, 278), verbul a fost utilizat în raport cu un obiect direct personal, iar sensul „a otrăvi” ar fi putut să se dezvolte și pe plan intern, trecând prin fazele (a) „dau băătură vătămătoare” și (b) „înveninez”: „Și întru sete mé *adăpare*/ Mi’au fapt cu oțet iute și tare...” (Corbea, *Psaltire*, 1700, Mss. Acad. Rom., *apud* HEM, 281); „... iar Filipescul nesuferind, începu a săpa pe Vodă. Vodă pricepând, vru a’l perde, dar neputând, putu numai de’l făcu surghiun la moșia sa Bucovul, unde bolnăvindu–se – zic că *l’au fost adăpat* – și bolnav slobozindu’l de aũ venit la Bucuresc, aũ răposat...” (Zilot, *Cron.*, p. 111 *apud* HEM, 281).

Folosit în mod absolut, și deci vag, verbul *a adăpa*, *adăpat*, poate avea accepții magice. Reținem formele nominalizate *adăpătură* „orice soi de boală prin vreun farmec, dată cuiva prin *adăpare*, prin băătură” (N. Păsculescu 1910, *apud* Bălțeanu 2003: 12), *adăpare*, *adăpat*, *adăpăciune*. Hasdeu scrie (HEM, 282): „E mai interesant sensul de „înveninare”, prin care *adăpat* a devenit ca și un termen tehnic medical în gura poporului pentru ori-ce intoxicațiune printr’un corp fluid, fie în faptă, fie numai în presupunere”. Exemplele date de autor sunt: „Pricina frigurilor se socotesce de săteni că este un dat sau *adăpat...*” (P. Teodorescu, Vaslui, c. Lipova); „Contra *adăpatului*, ori-de-unde să fi provenit, babele de la țară întrebuintează mai cu sémă argint-viũ” (D. Alboténu, Covurlui, c. Mastacari).

De la o acțiune magică negativă (numită în funcție de vehicolul otrăvirii) se trece semantic la boala pe care o provoacă acesta, numită de asemenea *adăpat*.

5. *A pune, punere, pusătură*. *A pune*, din lat. *ponere*, ne interesează prin sensul „a introduce”. Ca și *a aduce*, *a adăpa*, subiectul subînțeles e reprezentat de agentul sau

beneficiarul magic. Spre deosebire de *a adăpa* (obiect subînțeles lichid), *a pune* presupune un obiect solid. Sensurile cuvântului *pusătură* sunt: „1. a așeza, a amplasa; 2. boală contractată prin farmec; farmec, vrajă (pentru îmbolnăvirea cuiva”. Putem imagina succesiunea episoadelor acționale: prepararea pusăturii; amplasarea ei în casa victimei vizate; îmbolnăvirea victimei. Li se adaugă sensul global de proces magic (numit *punere, pusătură*) și sensul *boală astfel provocată*, în general. Reproducem un fragment de descântec extras din Pârvescu (1908): „Tu, câtea linsă/ Prelinsă/ Tu știi de toate adusăturile/ De toate făcăturile/ De toate *pusăturile*/ Din talpa casei/ Până-n vârful casei/ Din vârful casei/ Până-n talpa casei./ Toate făcăturile/ Toate *pusăturile*/ Toate aducăturile/ Te greăbește și le-adună/ Și le ie-n gură/ Și te du la cea haită de câne/ Care are ură pe mine/ Care mi-o făcut/ Și le dă pe capul ei” (72).

6. *A arunca, aruncare, aruncat, arunc, aruncătură*. Sensurile magice ale cuvintelor *arunca, aruncare, aruncat, arunc, aruncătură*, în care obiectul aruncat, subînțeles pentru *insideri* (cu alte cuvinte pentru agenții și clienții magici), rămâne nespecificat, se deosebesc de cele în care obiectul aruncat e numit în mod clar: *a arunca sorți* „a trage la sorți”, *a arunca bobii* „a ghici în bobi” sau *a arunca o privire rea* „a deochia”. Nici unele, nici celelalte nu mai apar în DEX². Le întâlnim însă în DA, MDA și în vorbirea regională.

Ne vom ocupa aici exclusiv de sensurile magice „ascunse” aparținând primului tip. MDA specifică, sub *a arunca*, sensul, „a vrăji pe cineva făcându-i farmece”, cu mențiunea „(învechit, în superstiții)”; sub *aruncare*, sensul „îmbolnăvire bruscă a cuiva”, cu mențiunea „(popular)”; sub *aruncat*¹, sensul „boală pricinuită de vrăji”, cu mențiunea „(în credințe populare)” și sub *aruncătură*, sensurile „bubă” și „lucru vrăjit aruncat în calea cuiva”, ambele cu mențiunea „(popular)”.

Dacă urmărim în detaliu lecțiunea lui *arunca* (< ml *averruncare*) în MDA, ne apar ca relevante pentru discuția de față și sensurile: „1. (învechit) A arunca de la cineva un rău”; „8. vt, în locuțiunea verbală *a ~ pizmă*) A pizmui”; „9. vt, în locuțiunea verbală *a ~ urgie*) A urgisi”; „10. vt, în locuțiunea verbală *a ~ scârbă*, A scârbi”, „15. (vt) A trimite un obiect la oarecare distanță, imprimându-i o mișcare rapidă, sinonim: *a azvârli*”. Să notăm că în exemplele 8–10, sensul este de fapt, „a transforma individul vizat ca victimă în subiect al pizmei, urgiei sau scârbei”. Sensul (1) s-a conservat în *aruncătură*, atunci când cuvântul e folosit cu referire la resturile unei acțiuni de purificare magică.

Exemple figurând în DA, care dă uneori și definiții mai ample, ne ajută să înțelegem nu atât modalitățile concrete ale acțiunii magice de care este vorba, cât scopul urmărit prin ea: (*Credințe pop.*) *Prin farmec sau vrajă se aruncă asupra cuiva „fapt și ură” sau „făcătură”*. „Suratele mele/ Ș-aseară s-au socotit/ Și aseară s-au vorbit/ D-oi mamă, ‘ntr-un corn de șură/ Să mi-*arunce* fapt și ură” (Jarník-Bârseanu, D. 186, *apud* DA); „Suratele mele ș-aseară se sfătuiră/ Să mi-*arunce* făcătură; Într-un unghet de gard/ Să mi-*arunce* fapt” (Mândrescu, L. P., 82); Spec. Faptul de a arunca un farmec. „Să mă limpezesc/ De toată ura,/ De toată făcarea,/ De toată aruncarea” (Marian, Î. 15, *apud* DA); (*Credințe pop.*) *Boala pricinuită din aruncarea unui farmec, unor vrăji (asupra*

cuiva). Să mă limpezesc/ De toată ura.../ De tot datul,/ De tot faptul,/ De tot *aruncatul*" (Marian, Î., 15, *apud* DA). Într-un descântec de aruncătură cules de E. Hodoș (1911a), aflăm amănunte suplimentare cu privire la actul magic al aruncării:

Nu se simte bine cineva și crede că s-a bolnăvit prin faptul aruncării pe ascuns a unui lucru tocmai în drumul pe unde a trecut, descântătoarea îi descântă pentru a desface de aruncătură. / Versurile ce urmează sânt rostite întâi la un râu, din care se scoate apă descântată, pe urmă apa se duce acasă, se rostesc a doua oară versurile și bolnavul este spălat pe cap și pe trup cu apa aceea. / Apă limpede / Apă lin curgătoare / Pe N să mi-l speli / Și să-l limpezești / De *aruncătură* de sară / De *aruncătură* de miezul nopții / De *aruncătură* de zori / De *aruncătură* de dimineață / De aprins / De foc nestins! (264).

Termenilor enumerați le poate fi adăugat *arunc*, format prin derivare regresivă și atestat în Banat cu sensurile „vrăji, farmece” și „unsori vrăjite și aruncate la casa bolnavului” (Bălțeanu 2003: 23).

Se aruncă deci, pe neobservate, după o prealabilă acțiune magică pregătitoare, fapt, ură, făcătură, farmece, unsori vrăjite la locuința celui vizat (pe gard, în șură, în alte puncte mai puțin supravegheate) sau chiar asupra lui. Cum termenii apar în descântece de întors ura sau ursita, formulele și practicile pot fi parțial recuperate.

Cu sinonimul *arunc*, *aruncătură* pare a desemna un obiect magic compus de tipul [element nociv plus vehicol]. Sensul e diferit de cel la care se referă *aducătura*, întrucât *aruncătura* nu e întotdeauna introdusă anume în casa victimei vizate sau amplasată anume în direcția deplasărilor ei probabile, cum am văzut în exemplele de mai sus, ci poate constitui un act de simplă eliminare a instrumentelor sau substanțelor contaminate rezultând dintr-un descântat prealabil de vindecare prin purificare (spălare). Aruncătura poate fi deci *voluntară* (orientată explicit împotriva cuiva, în acest caz vehicolul devenind o mască a elementului nociv, iar ansamblul funcționând ca momeală ori capcană magică) sau *involuntară* (făcută doar spre a îndepărta de la sine elementul magic nociv). Ea se asemănă în acest al doilea caz cu deochiul inconștient. În plus, vehicolul magic e trimis de la distanță, iar nu adus sau pus la fața locului de client/descântătoare/transmițător.

Obiectele găsite în drum riscă să aparțină uneia din cele două categorii și de aceea, sunt de evitat: „Fus sau ac de găsit să nu iei, căci poate a făcut cineva de ursită cu ele, și anume l-a *aruncat*” (Voronca, *Datinele*, 1069, *apud* Candrea 1944: 177); „Ață sau curmeiu de găsești, să nu iei, că-ți poți lua boală, junghiu sau huit, căci nu știi cu ce farmece le-o fi *aruncat* cineva” (id., 1074, *apud* Candrea 1944: 177). Fusul, acul (arme magice), ața, curmeiul (cu care „se leagă” magic) sau unsoarea menționată anterior au instrumentat fie acțiuni magice malefice, fie descântece de desfăcut sau întors ura sau ursita și, ca atare, riscă să-i contamineze pe cei cu care vin în contact.

Afecțiunile provocate de aruncătură oscilează între „boli de piele” (Butură, 1979, 256, *apud* Bălțeanu 2003: 24), în special bube sau abubă, dureri de picioare, junghiuri, huit și „melancolie, ipocondrie” (DULR, 38, *apud* Bălțeanu 2003: 26): „Vinerea... femeile se abțin de la multe lucruri..., căci cred că lucrând ‘li s-arată’, adecă femeia care lucră pățește cevă: o cuprinde vr’o boală, îi coace vr’un deget, i *s-aruncă a-buba* etc.” (Voila,

comit. Făgăraşului, HEM 1555, *apud* DA/ *arăta*); „Dacă cineva... a călcat într-o urmă rea, peste nişte *aruncături* sau făcături vrăjite, şi din cauza aceasta au început să-l doară picioarele așa de tare, că de abia se poate urni dintr-un loc în altul, sau chiar de fel nu se poate urni, cu nimic nu se poate așa de iute și de ușor vindeca...” (Marian, *Vrăji*, 140 urm., *apud* Candrea 1944: 177); „Dacă cineva cade într-o boală grea, așa că nicidecum nu-i vine a lucra, ci tot una stă supărat, sau îi vine dor numai de ducă, sau alte cugete rele îl cuprind, se crede că atare vrăjitoare sau vreun dușman *i-a aruncat* niște farmece în cale, și el de aceea s-a îmbolnăvit așa de rău, pentru că a călcat în aruncăturile acestea” (Marian, *Descânțece*, 25, *apud* Candrea 1944: 177).

Putem schița repartiția sensurilor între cei cinci termeni: *arunc* se referă prioritar la ansamblul [element nociv plus vehicol] pregătit în vederea unui efect magic negativ, *aruncătură* și *aruncare* corespund (a) actului de aruncare a aruncului sau a resturilor unei operații magice de purificare, (b) îmbolnăvirii bruște, neașteptate sau (c) bolii astfel provocate. În sfârșit, *arunca*, *aruncare*, *aruncat* indică practica magică malefică în ansamblul ei, de la acțiunea pregătitoare, la actul de propulsare a compusului (proiectilului) magic și apoi la efectul obținut (vezi *aducătură*, *dat* mai sus și, în cele ce urmează, *fapt*). Avem deci, în mare:

(Pregătire *arunc*^{t1} _____ *Aruncătură*/ -are a aruncului^{t2} _____ *Aruncătură*/ -are/ -at boală^{t3})
ARUNCA/ -ARE/ -AT proces magic global

DELR acceptă, cu rezerve, etimologia lat. *eruncare* „a smulge buruienile” propusă între mulți alții de DEX și ca mai puțin probabil etimonul *auerruncare* „a alunga un rău” avansat între alții în DA. Conform lui Ciorănescu, termenul **auerruncare* a circulat mai degrabă în limbajul prezicătorilor, decât „în popor” iar, dacă totuși a depășit această sferă, s-a confundat pe traseu cu *eruncare*. Fără a intra în controversa etimologică, subliniem că în discursul magic *arunca* înseamnă deopotrivă „a îndepărta ceea ce este rău” (= a arunca instrumentele sau substanțele folosite într-o operație magică de purificare etc.) și „a trimite un rău prin azvârlire orientată”.

7. A țipa, țipat, țipătură. Ciorănescu derivă atât sensul „a zbiera”, cât și sensul „a arunca” din creația expresivă țip „șop. șipot” (CDER 8738), citând, ca termen cu sens magic, exclusiv derivatul *țipătură* „boală rezultată din vrăjitorie în care se aruncă un obiect în fața celui fermecat (cf. *întâlnitură*, *întunchinătură*, *turnătură*)”.

DLR distinge între a *țipa*¹ „a zbiera” și a *țipa*² „a arunca”. Definiția lui *țipa*² include deopotrivă acte fizice obișnuite și acte magice: „(regional, mai ales în Transilvania) 1. Tranz. a arunca (ceva nefolositor); a azvârli (unde sau după cineva) [...] *A țipa fapt (sau ură) pe cineva sau cuiva* = a-i face cuiva vrăji”. Exemplul dat e: „Socote că-i *țapată* ură pe ea să nu se poată mărita (*Arh. folk. I*, 210/209)”. Derivatele *țipat*² și *țipătură*² sunt definite magic în mod identic: „(În superstiții) Aruncatul în calea cuiva a unui obiect vrăjit, socotit ca aducător de rele celui care-l ridică, și efectul acestei practici”. Sunt indicate ca sinonime magice *fapt*, respectiv *făcătură*. Exemplele date confirmă și amplifică o serie sinonimică diferită de cea propusă în CDER: „Să se limpadă... De toate aruncăturile, De toate făcăturile, De tot faptul, De tot *țipatul*

(Marian, V. 154)”; „Spăla-te-oi, Curăța-te-oi: De tăte urile, De tăte *țâpăturile* (Com. Sat. IV, 131)”; „Tătă ura, tăta *țâpătura*, tăta *am țâpat-o-n gios pe vale* (Arh. folk. I, 209)”.

A *da*, *a arunca*, *a țipa* și derivatele lor sunt parțial sinonime în discursul magic. Cităm un exemplu, extras din Pârvescu (1908): „și i-o lăsat 'întru-lele' cu fapt, 'întru-lele' cu mătriș, 'întru-lele' cu ruptură de apă, 'întru-lele' *aruncate*, 'întru-lele' *date*, 'întru-lele' *țipate*, 'întru-lele' spurcate, 'întru-lele' cu șeasu cel rău" (Sân-Georgiu, Transilvania, p. 81).

8. A turna, turnătură. CDER și MDA atribuie sensuri magice exclusiv derivatului *turnătură*: „Act magic care se execută aruncând apă în calea cuiva” (CDER 8997); „4. (Reg) Boală caracterizată prin umflarea și înroșirea pielii (atribuită de superstițioși turnării unei ape vrăjite sau lăsării unui obiect vrăjit² în calea cuiva. 5. (Reg; ccr; în superstiții) Obiect descântat, cu putere de vrajă de farmece” (MDA).

Bălțeanu (2003) menționează expresia *i-o turnat (dat, pus)*, folosită până acum 20–30 de ani (la Dobrina, în județul Vaslui) pentru a vorbi despre cineva care se îmbolnăvea brusc și, aparent, fără motiv. Autorul pune în legătură folosirea absolută cu expresia *a turna bozgoane* „a farmeca” auzită în același loc în exemple de tipul „Fermecătoarea *turna bozgoanele* pe la ușă”, unde *bozgoane* se referă la „lumânări stinse, cenușă descântată, plasate în diverse locuri, pentru ca anumite persoane să le atingă” (p. 271).

Prezentăm, rapid, un scenariu de *turnătură, dat*: „Femeia ce vrea să *dea* această boală cuiva, în 7 duminici, pe când preotul e în slujbă, și mai ales când toacă, strânge din 7 feluri de semințuri de oricare plante, câte 7 boabe de fiecare fel, și punându-le într-un săculeț, le descântă, adică, chiar când le strânge, le menește pe omul căruia vrea să-l facă rău. După ce a împlinit astă lucrare, toate aceste semințuri le fierbe într-o oală nouă furată, cu apă strânsă tot în acele 7 duminici, sau numai cu apă neînceptă dintr-o duminică dimineața. Odată fierte, *se duce* sau *trimite* pe altcineva de le *duce* și le *toarnă* în calea omului menit, bunăoară în pragul ușii, la poartă sau portiță, în cărarea pe unde știe că trece mai ades, etc. Cine calcă întâiu, acela numaidecât se umple de boală, și dacă cumva a călcat cel menit, cu atâta boala, adecă faptul, e mai greu și mai furios, iar omul în mai greu pericol de a fi scăpat. Dacă faptul e menit și *dat* în ziua de Paști, e fără leac; dacă e *dat* într-o duminică, iar e greu, dar cu mijloc de lecuire; și dacă-i *dat* într-o zi lucrătoare, e fără pericol” (*Șez.*, I, 157 urm., *apud* Candrea 1944: 177).

9. A mâna, mânătură. Spre deosebire de *a arunca*, verbul *a mâna*¹ (DLR; MDA) admite deopotrivă obiecte animate și inanimate, atunci când e folosit tranzitiv: „a dirija mersul unui animal, p. ext. al unui vehicul cu tracțiune animală”, „a trimite pe cineva undeva”, „a trimite, a expedia o scrisoare, o petiție”. În fapt însă, scrisorile și petițiile *stau pentru* autorul lor, i se substituie ca soli, ceea ce subliniază o dată mai mult centralitatea obiectului animat în definiția semantică a verbului *a mâna*. Tot spre

² Remarcăm extinderea sferei obiectului lui *a turna* în discursul magic. Se „toarnă” și obiecte, nu numai apă vrăjită.

deosebire de *a arunca*, sensul verbului *a mână*¹ include un element de distanță sporită. *Se aruncă un arunc* la distanța care poate fi acoperită de gest. *Se mână o mânătură* la orice distanță, mai exact la distanța necesară pentru a-l ajunge pe destinatarul actului magic. Sensul verbului pare a include și un element de dominare prin forță, respectiv autoritate (asupra unui animal sau unei persoane, de obicei lipsite de drepturi depline, servitor, supus, prizonier etc.), care amintește de etimologia cuvântului, acesta provenind din lat. *minare* „a amenința”. Cităm astfel accepții nemagice revelatoare ale lui *a mână*: „(popular) A lua, a duce, a târî cu sine”, „A alunga”, „A goni” (cf., în DLR, *Am mânat pre sluga domnii mele...; Câinii iar mânau vânatul...*).

Pentru *a mână*², se vorbește în DLR despre un sens magic neprecizat, dându-se exemplul: „Și-o mânat cu o mână, Întorc cu doauă. *Arh. folk.* III, 113”. În MDA *a mână*² e definit prin sensul magic general: „(Pop., în superstiții) A fermeca”. Cele spuse în paragraful anterior ne permit să adăugăm că *a mână* se referă la acțiunea magică de dirijare autoritară a unui auxiliar (duh rău, demon etc.) în direcția și la distanța voită de agentul magic.

Derivat de la *mână*¹, substantivul feminin *mânătură* are în MDA, sensurile relevante „1. (în Transilvania) Dirijare”; „3. (Moldova) Mers rapid”; „4. (Moldova) Goană”; „5. (în superstiții) Boală pricinuită de o vrajă”; „6. (popular) Fantomă”. CDER 5285 indică sensul „vrajă, farmec”, Densusianu pe cel de „făcătură”, Rosetti (1975: 34) sensurile „farmece, aruncătură, strigoi”. În exemplele pentru accepții magice date în DLR sunt relativ greu de departajat sensurile „boală indusă magic”, „act magic”, „auxiliar magic”: „Într-un descântec de *mânătură* din Crușovăț (Banat) se poroncește boalei să fugă. *Șez.*, XX, 49”; „Se descîntă de *mânătură* cu 9 feluri de bucate. Candrea, *Folk.* 432”; „Bubă din țipătură, bubă din *mânătură*... M.P. I, 27”; „Voi făcături, Voi *mânături*, Voi îți fi *mânate*. Densusianu, *Ț.H.* 283”; „Fugi, potcă cu *măietură*, Fugi, potcă cu făcătură. T. Papahagi, M. 130”; „*Mânătură* curată, *Mânătură* spurcată. *Arh. Folk.*, III, 113/114, 121”. Exemplele sugerează ca boli induse magic prin actul de *a mână*, bubele și potca „atac, durere subită care, după imaginația populară, este provocată de deochi” (CDER 6701).

DLR nu oferă exemple pentru sensul „(În superstiții) Fantomă, strigoi, nălucă”. Pentru a urmări mai ușor referenții de acest tip ai cuvântului *mânătură*, voi da câteva exemple de descântece de *mânătură* culese în Banat de E. Hodoș (1911b) – primele patru exemple care urmează. În ele e abordată vag identitatea auxiliarului răufăcător căutându-se, îndărătul ei, identitatea celui/ celei care a comandat acțiunea magică:

„A plecat *mânătura* pe cale / Pe cărare / Și s-a-ntâlnit cu N în cale / De pământ l-a trântit / Sângele i-a tocit³ / N se cânta / Și se văiera / Că *mânătura* / l-a băut toată puterea. / Dar io Măria, descântătoarea / Cu N mă-ntâlneam / Și-l întrebam: / 'Ce te cânti / Ce te văierezi?' / — 'Cum nu m-aș cânta / Cum nu m-aș văiera? / Că m-am întâlnit / Cu *mânătura*-n cale / Puterea mi-a băut / Și sângele și smaga / Picioarele mi-au săcat / Trupul tot la pământ/ L-au așezat' [...] (Hodoș, 1911b: 701).

³ De citit, *topit*, în pronunțarea locală.

„*Mânătură* din sat / *Mânătură* din alt sat / *Mânătură* din vânt / *Mânătură* de pe pământ / *Mânătură* de nouă feluri / 99 de *mânăhuri* / 99 de pocituri / 99 de muroni cu muroane / 99 de strigoni cu strigoane! / Nu poci / Nu izbi / Nu durea / Nu săgeta! / Ieu cu gura te-oi descânta / Cu cuțitul te-oi tăia / Cu tămâne te-oi tămânea / Napoi / Pe povoi / *Te-oi mâna*. / *Te-oi mâna* din ánin în salcă / Din salcă în măr / Din măr în păr / Din păr în prun / Din prun în gorun / Din gorun în tei / Din tei în spin / Acolo te-oi mâna / Acolo să trăiești / Acolo să cinstești / Acolo să zgozbești [...]" (id., 702-703).

„*Stu*⁴ hală / *Stu* buduhală! / *Stu* ceață / *Stu* negureață! / Ce vini ca eapă rânchezând / Ca cloșă clănțăind / Ca o căța lătrând / Ca o mătă mărăind? / Că tu vei fi *mânată* / De fată fetită [...]" (id., p. 700).

„În satul Honțișor, la poalele Munților Apuseni, Cornelia Paul, o femeie credincioasă de 73 de ani, povestea în 1999 despre cum l-o apucat într-o noapte, la marginea hotarului, „*mânătura*” pe moșul ei. [...] Când o ajuns la hotar, l-o luat un vânt până la marginea Crișului. L-o purtat vântu într-o parte și în alta a Crișului dar n-o reușit să-l baje în apă. Când o câ[n]tat cocoșu, l-o lăsat de unde l-o luat. O fost rău slăbit” (Colta, *Cerc.*, p. 135).

Cum putem vedea, auxiliarul negativ numit *mânătură* e descris ca violent (izbește, trânteste, săgetează victima, se năpustește asupra ei) și se manifestă ca *hală* (uragan, vijelie, monstru, iele), *ceață*, *vânt*, pe lângă strigoi, nălucile, fantomele și duhul rău deja menționați.

Instalarea bolii e magic transparentă, făcând semn prin vis lămuritor către etiologia ei și impunând acțiuni magice de desfacere cât de grabnice. În tipologia menită să epuizeze toate acțiunile magice care le corespund, *mânăturile* se configurează ca acționând în mod special în cursul nopții (cu o excepție totuși, a *mânăturii de la miezul zilei*) și ca putând transporta făcături/faceri „spurcate”:

„*Visează omul urât, cu 'duhul rău', nu poate dormi, și a doua zi se simte bolnav: e prepus că oarecare voitor de rău i-a trimis duhul necurat să-l bolnăvească. Cheamă o vrăjitoare, să descânte și să alunge pe cel necurat. [...] Mânătură spurcată, / Mânătură cu duh rău! / Duhul rău din apă, / Duhul rău din culcare, / Duhul rău din mâncare! / Mânătură spurcată, / Mânătură de seară, / Mânătură de la miezul nopții / Mânătură din făcutul zilei / Mânătură de l'ameazăzi! / Curvoaică neagră / Și urată, / Ce te-ai năprăcit⁵ / În capul (cutăruia ori cutăreia) [...]" (id., p. 699-700).*

„*Pentru a întoarce de la bolnav 'mânătura', 'făcătura', 'aruncătura', descântătoarea ia un cuțit și o amestecătură de: unsoare, prav de pușcă, tămâie și ai (usturoi), le ține în palmă și glăsuiește: [...] Plecă N pe cale/ Pe cărare / Se-ntâlni cu facerile-n cale. / Faceri spurcate / Faceri necurate / Faceri sorocite / Faceri întâlnite! / V-o fi mânat cu unu / Io vă-ntorc cu doi / V-o fi mânat cu doi / Io vă-ntorc cu trei [...] / Io vă-ntorc cu zece / Cu unu mai mult / Cu vârf și-desat / În capu aceleia / Care v-o mânat [...]" (Hodoș 1911a: 262).*

⁴ Interjecție cu care se alungă câinii sau alte animale („stu hăi!”).

⁵ Cu sensul „te-ai așezat”, „te-ai năpustit” (de la *a năprăti*).

Sensurile magice atestate care par a se obține prin scufundarea în câmpul semantic al acțiunii magice a cuvintelor *a mâna*, *mânătură* sunt: (a) acțiune magică de direcționare spre victimă a unui auxiliar magic menit să-i dăuneze; (b) acțiune magică de direcționare spre victimă a transmițătorului unui obiect cu încărcătură magică nocivă; (c) auxiliarul magic dăunător, de cele mai multe ori nocturn (fantomă, strigoi, hală, vânt, ceață etc.) trimis asupra victimei; (d) transmițătorul magic al obiectului nociv. *Mânătură* are sensurile (a–d), *a mâna*, sensurile (a–c).

10. *A trimite, trimis.* CDER 8906 nu specifică vreu sens magic. În MDA, verbul tranzitiv *a trimite* are sensurile „1. A dispune ca cineva să se ducă sau să fie dus undeva, sinonim (învechit, popular) *a mâna*¹”; „17. (în credințele mistice, în legătură cu o divinitate, cu forțe supranaturale etc.; complementul indică fenomene ale naturii, întâmplări nefaste sau evenimente plăcute) A face să se arate, să se manifeste”. Substantivul neutru *trimis*² are sensul „1. (rar) Trimitere”; „3. (regional, în superstiții) Vrajă”. Adjectivul *trimis*³, -ă are sensul „1. (despre persoane) Care a primit dispunerea să se ducă sau să fie dus undeva”; „6. (în superstiții, despre fenomene ale naturii, nenorociri sau evenimente plăcute) Care se arată, se întâmplă, se dezlănțuie prin dispunerea unei divinități, a unei forțe supranaturale etc.”.

Un exemplu de *trimis* apare la Grigoriu-Rigo, p. 177: „Bolnavul de *trimis* are dureri mari la stomac, îl doare capul, îl înjunghe prin mâini, picioare și tot corpul./ De *trimis* se măsoară bolnavul cu o trestie. Trestia apoi se rupe în 9 bucăți și se descântă de 9 ori în apă neîncepută”.

La Grigore George Tocilescu, p. 586, un descântec de junghi din Văleni, Prahova confirmă accepția de mai sus:

„Fugi, junghi/ Că te-njunghi./ Fugi spurcatule/ Săgetatule/ Tâmpinatule/ Cin'te-a trimis/ D-acolo să te duci!”.

11. *Intermezzo cu argint-viu.* Numele popular *argint-viu* al mercurului, provenind din latinul *argentum vivum*, se regăsește în franceză (*vif-argent* și, învechit, *argent-vif*), italiană (*argento-vivo*), engadină (*argient-viv*) etc. și subliniază atât mobilitatea spectaculoasă a metalului, cât și luciul lui argintiu. Cuvântul este atestat la noi de la mijlocul secolului XVII. În vocabularul magic, mobilitatea exprimată metaforic prin componentul adjectival *viu* este percepută ca fiind a unui animat, iar caracterul otrăvitor (sugerat de unele neologisme ca de exemplu *mercurism* „intoxicație cu mercur”) ocupă un loc central în structura semantică de ansamblu a compusului. O vedem în exemple ca: „Sânt veninuri înfricoșate: *argintul-viu*, arama, grisanul, antimoniul și altele” (Calendariu, 1844, 69 ap. DA); „Despre un copil prea vioiu se zice: iute ca *argintul-viu*” (Clopotiva, Banat, HEM 1619, *apud* DA).

Argintul-viu nu necesită un vehicol sau un transmițător magic. El este simultan o substanță magică malefică și un auxiliar magic. E suficient ca agentul magic – descântătoare, vrăjitoare, fermecătoare – să-l sorocească, precizând victima pe care

urmează să o agrezeze și să-l descânte, specificând natura daunelor magice, pentru ca argintul-viu s-o pornească de la sine, autopropulsându-se irezistibil spre individul vizat:

„Vrăjitoarea descântă *argintul-viu* și-l trimite cui i se poruncește. *Argintul-viu* pleacă singur de la vrăjitoare și, ajungând în casa unde e hotărât, se risipește în cofe, în străchini, în așternuturi și în toate lucrurile din casă. Cei din casă câteodată îl văd, dar nu pot face nimic ca să-l depărteze. Din toți cei din casă nu se îmbolnăvește decât acela care e ursit de vrăjitoare. Bolnavul simte un fel de cărcei în tot trupul și se umple de spuzeală, dând din ea un fel de apă. Aceasta nu se poate vindeca decât numai prin descântece și fumuri” (jud. Ialomița și Muscel, Candrea 1944: 179);

„O fermecătoare ursește pentru cineva câteva dramuri de *argint-viu*, care pleacă singur, rostogolindu-se pe pământ, până ajunge în casa aceluia, se lipește de el sau intră în el și-l slăbește din zi în zi, până se usucă și moare...” (jud. Ialomița, ib.).

Alături de descântătoare, vrăjitoare și fermecătoare, practică trimiterea argintului-viu și solomonarii:

„Între alte descântece și vrăji pe cari le fac cu el solomonarii, este și ‘dătătura cu argint-viu’, în care *argintul-viu* este trimis, pe drum, peste garduri sau vâlcele, la locul sau la omul care i-a fost sorocit, pentru a face diferite neajunsuri: desbinare, vrăjmășie, stricare de zăgazuri, înnecuri ș. a. Când se întâmplă de trece prin vreun cârd de găște, pasărilor încep a se mușca una pe alta, și trebuie să le descânți, căci altfel rămâi fără ele” (Ciașanu, Fira, Popescu, 1928: 140, ib.).

Argintul-viu, numit uneori prescurtat și *argint* în expresii ca *a da argintu*, este unul din obiectele subînțelese ale așa-numitelor *dătături*, *trimisături*, *mânățuri* (*mâieturi* sau *muieturi*), practicate, după cum vedem, de mai multe categorii de magicieni. E interesant faptul că, în cazul solomonarilor, stricarea zăgazurilor și înnecurile corespund profilului magic special al acestora.

Pentru eliminarea *argintului-viu* trimis în scopuri malefice, ca și pentru lecuirea sifilisului (numit „argint”) vrăjitoarele par a fi recurs homeopatic tot la *argint-viu*, așa cum o sugerează fragmentul de descântec care urmează: „Tu, *argintule*... (= argint-viu)/ Să umbli de la 3 până la 9/ Prin toate vinele/ Prin toate încheieturile,/ Să scoți argintu (= argint-viu dat de dușman)/ Faptu și datu” (A. Olteanu, 1998, 218, *apud* Bălțeanu 2003: 22).

12. *Accidente de parcurs: întâmpinat, întâmpinare, întâmpinătură (întunchinătură), a întâlni, întâlnire, întâlnitură (tâlnitură, întâlneală, întâlniș).*

12.1. Pentru *a întâmpina*, Ciorănescu înclină spre etimologia *a tâmpi* „a toci” cu sufixul *-ina*, după modelul *clăti* > *clătina*, *roși* > *rușina* (CDER 4441). Sensul inițial al cuvântului pare a fi fost negativ: „a i se ivi cuiva în cale un obstacol sau un dușman”. În context magic, cred că îl putem apropia de *a mâna*, *mânățură*. Dintre derivatele semnalate în CDER, ne interesează substantivele *întâmpinare* (întâlnire; primire; prevenire; obiecție, observație; epilepsie); *întâmpinat* (boală nedefinită a oamenilor și a vitelor); *întâmpinătură*, cu varianta *întunchinătură* (reumatism poliarticular acut, numit astfel datorită faptului că se instalează brusc). Regăsim un semantism care apare și în cazul lui *a întâlni*. Boala se ivește pe neașteptate (deci, se consideră că a fost indusă

magic) la un individ care, deși nu e vizat ca victimă magică, intersectează traseul pe care se deplasează *mânătura* și vine astfel în contact nefast cu ea.

În discuția pe care o consacră etimologiei verbului *întâmpla* (CDER 4442), Ciorănescu menționează folosirea, cu sens special, în secolul XVII, de către Dosoftei, a formei *tâmpla*: *tâmplându-l la mijloc de cale o boală*, cu sensul „surprinzându-l (sau copleșindu-l) o boală în mijlocul drumului”. Departe de a risca să fie o folosire improprie (ipoteză avută în vedere de autor), exemplul, deși unic, face semn spre un topos bine instalat în structura descântețelor: *întâlnirea bruscă la miez de cale cu un auxiliar magic nociv care nu-i viza anume*.

În MDA găsim sub *întâmpinătură* sensul „(Îvp) Boală identificată uneori cu epilepsia, cu apoplexia sau cu reumatismul poliarticular acut”. Dacă ținem seama de faptul că *a întâmpina* are sensurile (Îvp) a se întâlni” și „(Fig) A i se ivi cuiva obstacole în calea unei realizări”, îl putem apropia pe *întâmpinătură* de *întâlnitură* pentru care MDA indică sensul „2 (Pop) Boală a cărei cauză este atribuită întâlnirii cu un duh rău. Și *întâlneală, întâlniș*”. Într-un descântec de dalac din Drăgănești, Teleorman, găsim astfel:

„Plecat-a (cutare)/ Pe cale, pe cărare/ Iar la mijloc de cale/ Buba l-a *întâlnit*/ Și pe el că l-a izbit/ Buba cu săgetătură/ Buba cu pocitură/ Buba cu *întâlnitură*...” (G. Dem. Teodorescu 1885: 600)⁶.

Întâlnitură și *întâmpinătură* prezintă un semantism magic legat de, dar diferit de cel al lui al lui *mânătura*, întrucât *cel care întâmpină mânătura* e viitoarea victimă, pe când *cel care mână mânătura* e agentul magic. Într-un citat din Grigoriu-Rigo (1907), reluat de Bujorean (2001: 79-80) e atestat și sensul „boală indusă magic”:

„De *întâlnitură, tâlnitură, tâmpinătură* bolnavul are junghiuri prin tot trupul, vâjii de cap, amețeli și fierbințeli./ Contra *întunchinatului* găsim următorul leac: se iau de la nouă pomi diferiți câte nouă crenguțe și de la nouă focuri de pe câmp nouă cărbuni. Se fierb bine în apă, se face feredeu (scaldă cu aburi), apoi cărbunii se duc îndărăt de unde s-au luat”.

În Pârvescu (1908) sunt prezentate duhurile rele care propagă boala (*întâlniturile*):

„Au purces N. astăzi Sf. Miercuri pe cale, pe cărare, gras ca o slănină și rumăn ca o călină; când au fost la mijloc de cale, de cărare, l-au *întâlnit* Doamnele, Domnițele, Ierodiele, adică Zinele și Elele, cu săgetături și cu *întâlnituri* și cu de Dânsule și pe dânsul [...] de părul capului l-au luat, în susul ceriului l-au ridicat, în pământ când l-au trântit, loc în pământ ai făcut, carne pe trup i-au mocit și vinele i-au sgârcit și puterea i-au băut” (Berbinceni, Bacău, p. 80).

La Grigoriu-Rigo (1907–1908) se configurează distincția între *întâmpinat* (duh rău) și *întâmpinături* (afecțiuni, boală indusă magic):

„De *întâlnitură (tâlnitură, întâmpinat, tâmpinătură)* bolnavul are junghiuri prin tot trupul, vâjii de cap, amețeli și fierbințeli. [...] Eu fac biserică/ Și cruce/ Și leturghie/

⁶ Cum *întâlnitură* are și sensul „1. Loc în care se întâlnesc două ape curgătoare”, e de așteptat că *apa întâlnită* (apa luată de unde se întâlnesc brațele unui râu), va fi folosită în desfăcutul magic de *întâlnitură*.

Întâmpinatu la... cutare/ Să nu mai vie/ Leși diavole de la... cutare/ Cu mânie de cap/ Cap de viclean/ Inimă de vidră/ Să ieși de la cap/ Cap de viclean/ Inimă de vidră/ De la picioare/ Cap de șarpe/ Să ieși cu *întâmpinăturile* tale/ Cu *tâlniturile*/ Cu loviturile/ Cu frigurile/ Cu fiorurile/ Cu ametelele/ Cu răcorile... ” (p. 89).

12.2. Cășunătură. Între sensurile lui *cășunătură* < lat. **occasionare*, și anume „chef, poftă, durere bruscă” (CDER 1518) ne atrage atenția ultimul. Lisovschi (2004) indică sensul „junghi” pentru *cășun* (48). Semantismul pare a fi cel al întâlnitului întâmplător de care am vorbit mai sus. Ca și în celelalte cazuri examinate până acum, printre derivatele verbale (*cășunătură*, *cășun*) ale lui *cășuna*, care conservă memoria etimologică a lui *occasionare*, apare sensul „boală”. Planta utilizată ca remediu se numește regional *iarba-cășunăturii* (fiind cunoscută, în afara discursului magic, ca *talpa-gâștei*).

13. Verbele de care ne-am ocupat, cu derivatele lor, acoperă domeniul semantic al deplasării de la agentul magic la victima selectată de acesta (a) a obiectelor sau substanțelor tratate magic (instruite, sorocite, menite, în gând sau prin descântece anume); (b) a transmițătorilor magici care le preiau și le duc la destinație, sau (c) a auxiliarilor magici care le propulsează asupra victimei „la mijloc de cale”. Am examinat exclusiv cazurile de *aducere în contact* a obiectelor, substanțelor, transmițătorilor sau auxiliarilor cu victima magică.

Cercetări ulterioare vor putea fi consacrate *acțiunii de la distanță* a agentului magic (*punerea cuțitului, a frigărilor, a hârbului/ ciobului* etc.); *constructului magic* (obiect, substanță, compus în care se combină elementul nociv cu masca menită să-l facă să pară inofensiv, obișnuit sau atrăgător (acțiunile magice numite prin *a face, făcătură, fapt* etc.); acțiunilor magice defensive de *desfăcut* sau *întors* etc.

Mai degrabă decât subcategorizarea în funcție de afecțiunile provocate sau de numele lor, o asemenea clasificare, bazată pe structura de adâncime a acțiunii magice, ne pare a fi de natură să semnaleze și explice caracterul complex al referinței magice, cu sinonimiile ei parțiale, pe care le-am subliniat uneori pe parcurs, precum și suprapunerile funcționale ale diverselor acțiuni magice, cu episoadele și efectele lor.

Deși larg sinonime, cuvintele seriei prezentate pot fi subcategorizate. Materialul prezentat sugerează distincții între: (a) termeni referitori la acțiunea voluntară de aducere în contact a unui obiect instruit magic cu victima vizată sau cu locuința acesteia (*aducătură, dăttătură, adăpătură, pusătură*); termeni referitori la acțiunea de aducere în contact a unui obiect instruit magic cu victima vizată prin amplasarea acestuia pe traseele obișnuite ale destinatarului (*aruncătură, țipătură, turnătură*). În măsura în care un individ care nu este vizat magic adoptă din întâmplare acest traseu, el va fi expus la rândul său efectelor magice; (c) termeni referitori la acțiunea voluntară de a expedia spre victima vizată auxiliari redutabili (*mânătură, trimis*); (d) termeni referitori la contactul neprevăzut între auxiliarul expedit de agentul magic și un alt individ decât victima vizată (*întâmpinătură, întâlnitură*); (e) termeni corespunzând cazurilor în care nu e clar dacă un obiect sau un auxiliar instruit magic a întâlnit și afectat negativ indivizi

care nu erau vizați (*cășunătură*). Fără a aparține seriei examinate, referentul magic al *argintului-viu* o intersectează, în măsura în care, și în cazul lui, se neutralizează opoziția obiect/ auxiliar magic.

O opoziție care se configurează mai puțin tranșant este aceea *între trasee magice închise* agent magic—victimă (subînțelese în cazul lui *aducătură, dătătură, adăpătură, pusătură*) și *trasee magice deschise* în care victima este „așteptată” de obiectul magic sau „ajunsă ori întâlnită” de auxiliarul magic (subînțelese în *aruncătură, țipătură, turnătură; mânătură, trimis*). Din nou, *întâmpinătură, întâlnitură, cășunătură* formează o clasă aparte, în măsura în care se referă la trasee eronate, unind agentul magic cu o persoană care nu se află în sfera acțiunii magice.

BIBLIOGRAFIE

- Bălteanu, Valeriu, 2003, *Dicționar de magie populară românească*, București, Paideia.
- Bujorean, George, 2001, *Boli, leacuri și plante de leac cunoscute de țărâtimea română*, București, Paideia.
- Candrea, I.-Aurel, 1944, *Folklorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, București, Ed. Casa Școalelor.
- CDER = Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru-Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Saeculum I.O., 2002.
- Ciașanu, Gh.F., Gh. Fira, C.M. Popescu, 1928, *Culegere de folklor din jud. Vâlcea și împrejurimi*, cu un glosar, Seria *Academia Română. Din vieța poporului român*, București, Cultura Națională.
- Cireș, Lucia, Lucia Berdan, 1982, *Descânțete din Moldova: texte inedite*, Caietele Arhivei de Folklor II, sub redacția lui Ion H. Ciubotaru, Iași.
- Colecția Titus Biliu Dăncuș, „Mătrăguna”, în *Memoria Ethnologica*, V, nr. 16–17, p. 1668–1673.
- Colta, Elena Rodica, 2002, „Cercetări etnografice în satele cu populație românească din Ungaria”, în *Simpozion. Comunicările celui de al XI-lea simpozion al cercetătorilor români din Ungaria*, ed. Maria Berényi, Giula, p. 128-160.
- DA = *Dicționarul limbii române*, tom 1–II / Academia Română, coord. Sextil Pușcariu, București, Tipografia Ziarului „Universul” S.A., 1913–1948.
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române I* / Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, coord. Marius Sala și Andrei Avram, București, Editura Academiei Române, 2011.
- DEX² = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a. Coord. Ion Coteanu și Lucreția Mares, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
- Densusianu, Ovid, 1968, *Opere I. Lingvistică. Scrieri lingvistice*. Ediție îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Șerb cu o prefață de B. Cazacu, București, Editura pentru Literatură.
- Golopenția, Sanda, 2011, „Adusul pe sus — între descântat și povestit”, în *Anuarul Muzeului etnografic al Moldovei*, XI, p. 137–172.
- Grigoriu-Rigo, Gr., 1907-1908, „Medicina poporului”, în *Analele Academiei Române*, Seria II, tom XXX, București, p. 1-223.
- HEM = Hasdeu, B. Petriceicu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, Tom I–II (1887), III (1893), București, Stabilimentul Grafic Socec și Teclu.

- Hodoș, E., 1911a, „Descânțece din Bănat adunate de...”, în *Transilvania*, Nr. 3, p. 248-264.
- Hodoș, E., 1911b, „Descânțece din Bănat adunate de...”, în *Transilvania*, Nr. 5-6, p. 699-738.
- Lisovschi Petrean, Anamaria, 2004, *Etnoiatria, magia și descânțecul terapeutic*, Cluj, Napoca Star.
- Marian, S. Fl., 1893, „Vrăji, farmece și desfaceri”, extras din *Analele Academiei Române*, Seria II, tom V, București, Göbl, 242 p.
- MDA = *Micul dicționar academic I-II*, coord. Marius Sala și Ion Dănăilă, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, București, Univers Enciclopedic Gold, 2010.
- Pârvescu, Pompiliu, 1908, *Hora din Cartal*, cu arii notate de C. M. Cordoneanu, Seria *Academia Română, Din viața poporului român. Culegeri și studii*, I, București.
- Picoche, Jacqueline, 2008, *Dictionnaire étymologique du français*, Paris, Dictionnaires Le Robert.
- Teodorescu, G. Dem., 1885, *Poezii populare române*, București, Tipografia Modernă.
- Tocilescu, Grigore George [și Țapu, Christea N.], 1900, *Materialuri folcloristice culese și publicate sub auspiciile Ministerului Cultelor și Învățământului public*, vol. I. *Poesia poporană*, București.